

Kazalo

Uvod	7
1. Kulturni pristop k proučevanju novinarstva	13
2. Teoretski nastavki: James Carey in Stuart Hall	23
3. Objektivnost kot ideal in rutina	43
4. Novinarske interpretativne skupnosti	77
5. Diskurz profesionalizacije: novinarski učbeniki in nagrade	101
Zaključek: k novi novinarski kulturi	129
Viri in literatura	133
Abstract	151
Stvarno in imensko kazalo	153

*Dober novinar nima prijateljev, samo vire.
Državniške igre (2009)*

UVOD

Za novinarstvo so značilni zanimivi paradoksi. Po eni strani gre za enega najbolj idealiziranih poklicev, po drugi strani pa se ga v primerjavi z drugimi polji kulturne produkcije drži sloves površnosti, nezanesljivosti, celo trivialnosti in banalnosti. L. van Zoonen ugotavlja, da tako akademska kot popularna vednost o novinarjih in novinarstvu najpogosteje kolebata med »stereotipiziranimi dihotomijami« (1998: 123–5). V popularni kulturi¹ najdemo podobe herojskih iskalcev resnice na eni strani in predstave o lenih, narcisoidnih in ne ravno pametnih novinarjih na drugi. Van Zoonen (prav tam) še ugotavlja, da je podobna situacija v akademskem diskurzu: po eni strani kritične analize novinarje pogosto obravnavajo kot marionete, ki jih vodijo interesi določenih razredov, na drugi strani pa številne študije, ki so osredotočene na poklicne vrednote in standarde, izpostavljajo predvsem novinarske težnje po obveščanju in služenju ljudem, raziskovanju različnih koruptivnih dejanj itd., s čimer utrjujejo popularne percepcije novinarjev herojev.

1 O nasprotujočih si reprezentacijah novinarjev in novinarstva v popularni kulturi, predvsem v filmu, glej delo Matthewa Ehrlicha (2006) *Journalism in the movies*.

Ravno ta zadnji vidik, obravnava novinarstva v okviru njegove komunikacijske vloge, v skladu s katero novinarji javnosti zagotavljajo informacije, se je v novinarskih in komunikacijskih študijah vzpostavil kot dominanten. V skladu s tem se je tudi akademska obravnava večinoma ozko osredotočala na vidik prenašanja informacij, pri čemer je neredko pozabila, da so novinarji del kulture in da to kulturo hkrati ustvarjajo – z rituali, konvencijami, pomeni in simbolnimi sistemi, ki tvorijo diskurze o javnih dogodkih. Novinarji so torej prej pisci/ustvarjalci zgodb kot zgolj prenašalci dejstev, ki s pomočjo jezika zrcalijo dogodke. Vendar pa je morda še pomembneje, da so novinarji ob tem hkrati pripovedovalci zgodb o svojem poklicu (glej npr. Carey, 1997a), in ravno to nas bo v tem delu posebej zanimalo.

Izhajali bomo iz kulturnega pristopa k novinarstvu, ki temelji na neesencialističnem razumevanju novinarstva, kar predstavlja pomemben in korenit premik v obravnavi, saj postavlja pod vprašaj temeljne koncepte, v skladu s katerimi se novinarstvo (samo)opredeljuje in tudi proučuje. Meje novinarstva so, če rečemo z Dahlgrenom, zaradi njegove osrednje politične in kulturne vloge vse prej kot nepomembne, dolgoročno pa je od teh procesov odvisen »definijski in ideološki nadzor nad tem, kaj je, kaj bi lahko bilo in kaj naj bi bilo novinarstvo« (Dahlgren, 1992: 4). Pri analizi izhajamo iz konstrukcionističnega pristopa, ki te meje obravnava kot družbeno konstruirane skozi diskurz, kar pomeni, da razmejitev med novinarstvom in nenovinarstvom ne sloni na kakršnihkoli esencialističnih elementih. Po Dahlgrenu tako razumevanje, če ga vzamemo resno, označuje krizo najbolj varovanih temeljev novinarstva. Ne le, da lahko ljudje na različne načine razumejo novinarske tekste in jih uporabljajo za številne namene, ampak tudi pomena tekstov ne moremo več obravnavati kot stabilnega. »Posledično postanejo osrednje razlike med novinarstvom in nenovinarstvom ali dobrim in slabim novinarstvom – razmejitev, ki so tako značilne za novinarske samolegitimirajoče se diskurze – fluidne« (Dahlgren, 1992: 14).

Ključno vprašanje pri taki analizi je torej, kako in s katerimi narativnimi strategijami novinarji vzdržujejo svoj položaj

oziroma kako se novinarstvo kot profesija definira in organizira skozi čas. Analiza diskurzov o novinarstvu nam lahko razkrije, kakšen je konsenz v nekem časovnem obdobju, kaj sploh novinarstvo je in kaj konstituira dobro oziroma slabo novinarstvo, razkriva pa tudi, kako je strukturiran proces tega definiranja in kako ta posledično vpliva na delovanje novinarstva (glej tudi Dicken-Garcia, 1989; Deuze, 2005a in 2005b). Takšna analiza poleg omenjenega razkriva, kakšno je razumevanje ključnih novinarskih praks in idealov skozi čas, med katerimi zaseda osrednje mesto objektivnost z vsemi podkategorijami. Definiranje in razumevanje objektivnosti je namreč ključni del tako imenovane »retorike uravnoteževanja« (Hackett, 1984): pomembno vprašanje postane, kdo oziroma katere skupine kdaj in s kakšnimi definicijami pozivajo k uravnoteževanju medijskega prostora.

Kako novinarji (in seveda tudi nenovinarji) reprezentirajo novinarstvo, je z vidika našega dela pomembno, ker je na ta način možno identificirati tiste elemente poklicne ideologije in mitologije, ki novinarstvo vzpostavljajo kot posebno, privilegirano naracijo v kulturi. Novinarstvo sodi, kot ugotavljajo številni avtorji, med ključne institucije proizvodnje vednosti v sodobnih družbah, večina novinarske avtoritete pa izhaja iz statusa resničnosti, ki je pripisan novinarskemu diskurzu in se vzdržuje predvsem prek ideje objektivnosti, osrednjega elementa novinarske ideologije. Ravno vprašanje kulturne avtoritete novinarstva pa je tisti del delovanja novinarstva in njegovega statusa, na katerega po mnenju Zelizerjeve (1993a) komunikologija (še) ni ponudila ustreznih odgovorov. Po njenem mnenju ji predvsem še ni uspelo zagotoviti potrebnih orodij, s katerimi bi lahko razložili, kako in zakaj deluje novinarstvo ter zakaj javnost dopušča poročevalcem, da se predstavljajo kot kulturne avtoritete za dogodke iz resničnega sveta. Ker ob povečevanju medijske moči raziskovalci niso obravnavali ritualne in kolektivne vloge, ki jo ima moč za same novinarje, jim še ni uspelo ustrezno pojasniti novinarstva in njegove avtoritete. Zato se bomo v analizi osredotočili tudi na vprašanje vzpostavljanja in vzdrževanja novinarske avtoritete, kot pomembna v tem oziru pa izpostavljamo koncepta interpretativnih skupnosti in rituala.

V prvem delu knjige obravnavamo ključne premise kulturnega pristopa k novinarstvu in intelektualni kontekst njegovega nastanka, nato pa se s pomočjo študij primerov lotevamo obravnave razlik med dominantnim in kulturnim pristopom k novinarstvu v pojmovanju objektivnosti ter ključnih konceptov pri alternativnem pogledu na novinarstvo. Pod drobnogled smo vzeli diskurz o novinarstvu v t. i. kakovostnem tisku ter reprezentacije novinarjev in novinarstva v novinarskih nagradah in novinarskih učbenikih. Pri tem smo izhajali iz razlikovanja med novinarji, novinarskimi izobraževalci in novinarskimi kritiki, pri čemer smo prek obravnave nekaterih ključnih konceptov skušali pokazati na epistemološki razkorak med novinarji in novinarskimi izobraževalci na eni strani ter novinarskimi kritiki na drugi. Še posebej smo se osredotočili na vprašanje, kako se podpirata akademski diskurz o novinarstvu in novinarsko samorazumevanje. Dahlgren namreč pravi, da ni nenavadno, da si novinarji in novinarski izobraževalci prizadevajo ohraniti diskurzivni nadzor nad nesoglasji in kontradikcijami, ki obkrožajo sodobno novinarstvo, saj s tem med drugim utrjujejo in legitimirajo poklicne prakse ter identiteto. Posebno vlogo v teh poskusih ohranjanja konsenza Dahlgren pripisuje tradicionalnemu empiričnemu raziskovanju, ki reproducira norme znanstvene objektivnosti in/ali izraža eksplicitno kompatibilnost z novinarskim tradicionalnim samorazumevanjem, s tem pa se izogiba kritičnim premislekom o temeljnih smernicah novinarstva (1992: 2). Poleg tega bomo skušali identificirati temelje novinarske avtoritete oziroma kako novinarji vzdržujejo javno percepcijo, da so ugledni, veljavni in kredibilni. Zanimalo nas bo, kako so konstruirane meje novinarstva, kako novinarji te meje kršijo in kako se sami odzivajo na kršitve.

V zaključku se dotikamo še razprave o prihodnosti novinarstva, za katero je značilen predvsem distopični diskurz: naklade tiskanim medijem naglo padajo, proračuni se krčijo, številni tradicionalni mediji propadajo ali se selijo zgolj na splet, drastično se zmanjšujejo zaposlitvene možnosti za novinarje, digitalno okolje spreminja bralne navade predvsem mlajšega občinstva (prim. Bird, 2009: 293; Brennen,

2009: 300–2). Birdova izpostavlja predvsem spremenjene bralne navade mlajšega občinstva, ki prek stalne povezanosti z računalnikom ali mobilnim telefonom konzumirajo novice v konstantnem toku koščkov informacij. Navado, ko je bil za branje/gledanje novic rezerviran določen čas dneva, denimo za jutranje branje časopisa ali večerno gledanje televizijskih novic, so začeli spodkopavati 24-urni kabelski novičarski programi, spletno okolje pa jo je dokončno preobrazilo. Raziskave kažejo, pravi Birdova (2009: 293), da še nikoli ni tako malo ljudi bralo tiskanih medijev, navade mlajših, ki naj bi v zrelejših letih postali redni bralci tiskanih medijev, pa so se popolnoma spremenile, čeprav jih še vedno zanimajo novice. Novinarji in novinarska združenja ta trend povezujejo predvsem z zunanjimi, političnimi in ekonomskimi dejavniki, v tem delu pa bomo skušali pokazati, da je tudi trend upadanja naklad vsaj deloma povezan z neprilagojeno novinarsko kulturo.

Najpomembnejši filter, skozi katerega so konstruirane novice, je kulturni zrak, ki ga dihamo, celotna ideološka atmosfera naše družbe, ki nam narekuje, da se o nekaterih stvareh lahko govori, o drugih pa ne.

R. Hoggart

KULTURNI PRISTOP K PROUČEVANJU NOVINARSTVA

Novinarstvo je v proučevanju komuniciranja morda še najbolj razpeto med številne, pogosto nasprotujoče si pristope, zato ga Hartley označi kar kot *terra nullius*, saj zanj »vsi domnevajo, da je nenaseljeno področje vedenja, prikladno za koloniziranje s strani vseh zainteresiranih« (Hartley, 1996: 39). Posledično so se z njim ukvarjale številne discipline, od sociologije in politologije do komunikologije in zgodovinopisja (prim. Zelizer, 2004a; Turner, 2000).

Vendar pa so kljub interesu številnih disciplin za novinarstvo razprave o njem razmeroma ozke. Kot ugotavlja Zelizer (2008: 86), je obravnava komunikativne vloge novinarstva skoraj popolnoma zasenčila njegove kulturne in kritične funkcije, kar preprečuje širše razumevanje novinarstva. Novinarstvo je bilo namreč pretežno obravnavano kot veja komuniciranja, kjer novinarji vestno, resnicoljubno, zanesljivo, natančno in distancirano javnosti zagotavljajo informacije o zunanjem svetu. Ta dominantni pogled na novinarstvo – Dahlgren (1996) ga imenuje tudi visokomodernistična ali klasična paradigma – temelji na tradicionalnih liberalnih idealih demokracije ter

izhaja iz razsvetljenskih premis o racionalnosti in avtonomnem subjektu. Novinarji so tu obravnavani kot posamezniki z visoko stopnjo poklicnega znanja in čutom za etiko, ki poročajo o dogodkih iz sveta in jih ob upoštevanju vseh poklicnih pravil, med katerimi so najpomembnejši elementi objektivnosti – nepristranskost, distanciranost, ločevanje dejstev in mnenj ter uravnoveženost, nepopačeno preslikavajo. Novinarstvo je v tej tradiciji razumljeno kot »pes čuvaj«,² ki v imenu javnosti opravlja nadzor nad ostalimi nosilci moči v družbi. Ta paradigma temelji na prenosnem modelu komuniciranja, ki izhaja iz predpostavk o racionalnem prenosu informacij in iz tega procesa izhajajočem oblikovanju mnenj.

Obravnavanje novinarstva zgolj kot ponudnika informacij in platforme za komuniciranje pa je le del slike, kaj je novinarstvo. Če novinarstvo razumemo kot kulturo, pojasnjuje Zelizerjeva (2008: 87–8), potem novinarstvo poleg informacij zagotavlja tudi mrežo pomenov, ritualov, konvencij in simbolnih sistemov z novinarji kot posredniki, ki ponujajo različne vrste diskurzov o javnih dogodkih. Novinarji so torej tu razumljeni kot »v« kulturi – niso zgolj prenosniki informaciji, pač pa tudi posredniki pomenov, saj sporočajo tudi, kaj je dobro in slabo, moralno in nemoralno, primerno in neprimerno.

Kulturna obravnava novinarstva nasprotuje premisam dominantnega pristopa in je pogosto neposredno v neskladju z razsvetljenskimi pojmovanji, kako védenje nastaja in kako je lahko reprezentirano, kar je temeljno za novinarsko samopercepcijo. Z novinarskim diskurzom je takšen pristop nezdržljiv že v izhodišču, saj zavrača glavni novinarski mit – Fiske (2004b) ga imenuje prevara transparentnosti – o novicah kot

2 Sorodni »slogani«, kot te fraze zaradi široke, nekritične in neteoretizirane rabe imenuje Sparks (1995), so še »četrti stan« (angl. *fourth estate*), večinoma značilen za Veliko Britanijo, »četrti moč« oziroma tudi »četrti veja oblasti« (angl. *fourth power*) ter »sedma sila« (angl. *seventh power*). Zadnja dva se poleg »psa čuvaja« zamenljivo, ekstenzivno in nekritično uporabljata tudi v slovenskem javnem (in akademskem) diskurzu o novinarstvu. O razvoju in kritiki teh fraz prim. Sparks (1995), Hardt (1996b) in Splichal (2000: 49–51).